

SZEMLE

Kisebbségi politika

A lappangó vallási ellentétek megértése: A görög katolikus és ortodox egyházak közti súrlódások ügye Romániában

Orlich, Ileana Alexandra: Understanding Latent Religious Conflict: The Case of Frictions Between the Greek Catholic and Orthodox Churches in Romania = East European Quarterly, 4. vol. 2009. January, 405-413. p.

Annak ellenére, hogy Románia az elmúlt 18 évben erőfeszítéseket tesz a kisebbségek vallási szabadságának biztosítására, az USA Demokrácia, Emberi Jogok és Munkaügyi Hivatalának 2007-es jelentése szerint Romániában tovább folytatódik a vallási csoportok közötti hátrányos megkülönböztetés, és az állam helytelenül kezeli a görög katolikus és az ortodox egyházak közti konfliktust. A legalsó szinten a keserves viták többször összecsapásokba torkolltak, növelve ezzel az egyházi szereplők közötti ellenségeskedést, és intézményi szinten a másik felet démonizáló retorika lett úrrá, a konfliktus nem oldódott meg.

A cikk szerzője (Ileana Alexandra Orlich, Arizona Állami Egyetem) archív anyagok, könyvek, cikkek és mindkét féllel végzett interjúk feldolgozásával azt a célt tűzte ki, hogy hozzájáruljon a konfliktus jobb megértéséhez, a jelenlegi helyzet értékeléséhez, és megoldást javasoljon a konfliktusra.

Történelmi háttér

A román görög katolikus egyház létrejöttét az osztrákok kezdeményezték a 17. század végén a katolicizmus megerősítésére, miután átvették az irányítást Erdélyben, ahol a többséget képező magyarok és szászok a reformációt követték és a Habsburgokkal szemben ellenséges érzületet tápláltak. Az osztrákok a privilegizált helyzetben levő magyarokkal és szászokkal meg egyező polgári és törvénykezési jogokat ígértek a románoknak.

Az egyházi szövetség létrehozásának anyagi és pénzügyi okairól sok írás született, de ezek elhanyagolták a kor spirituális összefüggéseit, érzületét. A domináns kálvinista erők kulturális nyomást gyakoroltak a románokra, akiket azonban nem kívántak asszimilálni, mégis, e kultúrpolitika elleni reakcióként (is) jött létre az egyház. A megígért egyenlőség és

emancipáció nem jött létre, és gyakran drámai események robbantak ki, és kísérletek történtek az ortodoxiához való visszatérésre: Oprea Nicklaus 1690-ben, Ioan Tirca a Rákóczi szabadságharc idején (1703- 1709), Visarion Sarai 1740-ben és cioarai Sofronie 1760-ban. Mindezek ellenére az egyház túlélte az eseményeket és lassan, de fejlődött.

Fontos momentumot fémjelez Ioan Inocentiu Micu-Klein, aki Blajban megalapította az érseki várost, kezdeményezte az iskolarendszer bevezetését, megerősítette a parókiákat, megalapozta a kor felvilágosodási eszméire épülő politikai doktrínáit, és elindította a nemzeti egyenrangúsáért folytatott küzdelmet. Száműzetését követően folytatódott az oktatás és kultúra fejlődése. 1791-ben az erdélyi románok megírták első politikai programjukat (Supplex Libellus Valachorum), amelyben a görög katolikus egyház valóban jelentős szerepet játszott.

A 18. században Romániában tovább fejlődött a görög katolikus egyház, ahogy az ortodox hívőkkel folytatott viták is folytatódtak. 1760 után Erdélyben létrejött az ortodox püspökség, és már két nemzeti egyház volt két doktrínával és kultúrával. Idővel a két egyház közelebb került egymáshoz, mivel az ortodoxia helyeselte a görög katolikusok által támogatott modern román nemzet eszmét. 1848-ban a két egyház együtt harcolt, és ez egészen a görög katolikus egyház 1948-as feloszlásáig tartott.

A két világháború közötti időszak a békés egymás mellett élés jegyében telt, de ekkor gyorsan előretört a román sovinizmus is, amely a Vaszgárda megalakulásába torkollott. A mozgalom támadni kezdte a görög katolikus egyházat és a nyugati értékrendet, odáig menően, hogy kijelentették, hogy az igazi román csak ortodox lehet, és a görög katolikus egyházat fel kell oszlatni.

Az 1944-ben létrejött romániai kommunista rezsim betiltotta a görög katolikus egyházat, miután az nem volt hajlandó a rezsimmel kollaborálni. Az egyháznak Rómához való tartozása a Nyugathoz való hidat jelentette, ami a hatalmat nyilvánvalóan zavarta, és az ellenséges propaganda megpróbálta kitörölni az egyházat Románia történelméből. Az üldöztetést és szenvedéseket sok szerző feljegyezte (Ioan Bota, Vasile Cristian stb.) A román társadalmon és kultúrán belüli szakadás nyomai napjainkig nyomon követhetők. A betiltást követően a görög katolikus egyházat minden vagyonától megfosztották, és annak egy részét a rezsimmel lojális ortodoxoknak adták. A kommunista korszak vége felé a görög katolikusok megszűntek célpont lenni, mert hozzájárultak a Szovjetunió elleni nemzeti egység eszméjéhez.

A román ortodox egyház

A 2002-es népszámlálási adatok szerint a népesség 86.7%-a ortodox, 0.9%-a görög katolikus.

1989 előtt az ortodox egyház marginális szerepet játszott a kommunizmusban, csak a kommunista párt politikájának támogatására korlátozódott. A lojális, paktumos egyházpolitika sikeresnek bizonyult, ráadásul sovinszta és nyugatellenes céljai egybeestek a hatalom törekvéseivel. A kommunista rezsim bukása után is érintetlen maradt az egyházi struktúra és a vezetés, a struktúra továbbra is a pátriárka és a Szent Tanács kezében hagyta a fő döntéseket. Mindezek gátolják a változásokat.

A román ortodox egyház a fő hangsúlyt az anyagi javak megszerzésére helyezte, és arra, hogy az iskoláin, a főiskoláin, a sajtón keresztül növelje befolyását a román társadalomban. Egyúttal visszautasítja felelőségét a görög katolikus egyház feloszlásában, egyházegyesítésnek állítva be azt. Továbbra is folyik az ellenséges propaganda a görög katolikusok ellen, hivatkozva a görög katolikusok által a 18. században nekik okozott szenvedésekre, ami továbbra is életben tartja a régi előítéleteket, ellenséges érzületet. Vonakodnak visszaadni a görög katolikusoktól szerzett javakat. Ez alól kivételt csak néhány gesztus képvisel, mint a bánáti Nicolae Corneanu, Temesvár ortodox érseke, aki kb. ötven görög katolikus templomot adott vissza önként, valamint visszaszolgáltatót több száz értékes könyvet az egyházi könyvtáraknak.

A görög katolikus egyház

A 41 éve kommunista uralom alatt az egyház illegalitásban működött, elveszítette javait, sok tagját is megfosztották vagyonától és börtönbe vetették. A korszak minden szinten komoly következményekkel járt: csökkent a hívek száma, a fiatal papok egyházi oktatása gyenge volt.

Nem sokkal a kommunista hatalomátvétel után sok hívő önként csatlakozott más egyházakhoz. Az ortodox egyházhoz való csatlakozáson kívül néhányan a római katolikus egyházhoz csatlakoztak, amelynek hívei és papsága többnyire magyar volt. A görög katolikusok száma a valamikori létszám 10%-ára zsugorodott. Az egyház csak kis, izolált csoportokban fejthette ki tevékenységét, köreikben a félelem és gyanakvás légköre uralkodott, ahol a papi kinevezések alapja nem a tudás, hanem a megbízhatóság volt, mivel félték a Securitate által beépített bomlasztó ügynököktől. A félelem nem volt alaptalan, mivel a titkosszolgálat a hívek egy részéből informátort csinált. Annak ellenére, hogy Róma megpróbált javítani a helyzeten, a papok instruálása csak improvizatív módon történt. Tovább bonyolította a helyzetet a kommunista párt áttérése a proletár internacionalizmusról a sovinszta nacionalista alapokra, ami sokakat bátorított a rezsimmel való kollaborációra.

Az 1989-es forradalom készületlenül érte az egyházat. Bár az új hatalom visszaadta az egyház törvényes státuszát, nem tett semmit az egyházi javak visszaszolgáltatása érdekében. A görög katolikus egyház erőtlen volt és rosszul mérte fel a helyzetet. A javak teljes, eredeti állapot szerinti visszaadását kérte (ad integrum). Nem vette figyelembe, hogy a hívek száma töredéke volt az eredetinek, hogy az ortodox egyház minden erejével gátolja a restitúciós folyamatot (elhúzódozó, sokszor elhúzódozó és a görög katolikusok számára gyakran eredménytelen perek), hogy az épületek visszaadása nehézségekbe ütközik, mert ott már egyéb közszolgálati intézmények működnek. Nehezítette a folyamatot az egyház nem következetes magatartása is, későn látták be, hogy a hívek számára épülő restitúció reálisabb stb. További probléma, hogy az egyházban gyanakvás és félelem van a visszatérő hívekkel szemben is, félnek, hogy ügynökök keverednek köztük, akik bomlasztani akarják az egyházat. Mindemelllett a Görög Katolikus Egyház gyengének mutatkozik eredményei publikálásában is. Igaz, hogy előrelépés történt a független teológiai intézmény egyetemi rangú állami elismertetésében, de továbbra is szembe kell nézni azzal, hogy a kis létszámú parókiák elszórtan helyezkednek el, kevés pénz jut a papság javadalmazására és kevés pénz érkezik a hívektől, mert a hívek gyanakvóak és nem igen hajlandók anyagi áldozatot hozni.

Továbbra is a tulajdon visszaadásának kérdése a legproblematikusabb, ezek sikere kétséges.

Napjainkban a görög katolikus egyház hajlamos az ortodox egyházhoz hasonlatos nacionalista beszédmód átvételére („a nép egyháza”).

A konfliktus evolúciója

Az ortodox egyház a 40 év alatt megtalálta a hatalommal való együttműködés módját, a kollaboráció sikeres volt, mert az együtt működésért cserébe javaik jó részét megtarthatták, és mivel a nacionalizmusukban hasonlóak voltak a kommunistákkal, a nép körében a hitelüket sem veszítették el. Sikeresen tagadták a görög katolikus egyház szétverésében játszott szerepüket.

Miután az ortodoxok 1990 után az Ion Iliescu nevével fémjelzett nacionalista hatalommal is sikeresen kiegyeztek társadalmi befolyásuk megőrzése érdekében, máig el tudták érni a görög katolikus javak visszaszolgáltatásának elodázását. A hatalommal való csendes egyetértésben ki tudták használni a társadalmi előítéleteket, sikerült a görög katolikusokat gonosznak beállítani, a magyarokkal paktálóknak, olyanoknak, akik veszélyesek a román érdekekre nézve.

1996 után Emile Constantinescu alatt kisebb javulás következett be, a görög katolikusok költségvetési pénzhez jutottak, és engedélyezték számukra néhány új templom építését. A társadalmi közhangulat változása elősegítette újabb hívek visszatérését az egyházhoz.

Az egyházi ingatlanok visszaadása továbbra is vontatottan halad. A Kolozsvár-Gerlai Püspökség jelentéséből az derül ki, hogy 1990-2005 között Erdélyben és Máramarosban 88 templomot, 110 kápolnát építettek, míg tárgyalásos úton 15 ingatlant adtak vissza.

Bár Romániának Európához való közeledése kapcsán némileg csökken a két egyház közötti feszültség, de a két fél igazán nem tud(ott) egyezségre jutni a vitás kérdésekben. A görög katolikus egyháztól soha nem kértek bocsánatot az elszenvedett sérelmekért. Amikor 2005-ben Teoctist pátriárkát a kommunizmus alatti kollaborációról kérdezték, azt mondta, hogy az ortodox egyház semmilyen engedményt nem tett, és semmilyen kompromisszumot nem kötött.

A 2006-ban elfogadott vallási törvény minden vallás számára biztosítja a jogot, miközben hangsúlyozza, hogy az ortodox egyház milyen fontos történelmi szerepet töltött be.

Az ortodoxia továbbra is ellenséges a Nyugattal, és különösen a görög katolikus egyházzal szemben.

Juhász Gergely Ákos

A sziléziai „szülőföld-turizmus” és a német-lengyel enyhülés

Demschuk, Andrew: „Heimaturlauber”. Westdeutsche Reiseerlebnisse im polnischen Schlesien vor 1970 = Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung, 60. Jg. 2011. 1. no. 79-99 p.

A hidegháború lecsendesedésének fontos állomását jelentette a Szilézia elcsatolásával létrejött Odera-Neisse határ nyugat-német elismerése 1970-ben, Willi Brandt kancellársága idején. A politikai lépés lengyel irányban hivatalos szinten véget vetett a revansista kommunikációnak, amely a háború végén kitoloncolt milliókat áltatta a szülőföldre való visszatérés reményével. Az esemény természetesen kiváltotta a menekültszervezetek heves és kitartó elutasítását. A szélesebb körű tiltakozó megmozdulások elmaradása azonban érzékeltette: a revíziót kiáltó korifeusok mögött valódi tömegek már nem állnak. Időközben valami változott, amit a józan politika megértett, csak az elvakult nacionalizmus nem akarta elfogadni. Az érin-